

"Akıl ve nakil teâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir." İzahı nasıldır? Bunun mukaddemenin başında zikredilmesi Birinci Mukaddeme'de özellikle bizi nereye yönlendiriyor?

Gerçek manada selim bir akılla sahih bir nass birbirine ters düşmez. Ama bazı ayet ve hadislerin müteşabih oldukları malumdur. Bunların selim akıl sahibi âlimlerce tevil gerektir. Söz gelimi, bazı ayetler "**Rahmanın arşa istivası**"nı ifade eder.

Bunu zahirine göre anlamak, beraberinde bir takım yanlışları getirebildiğinden "**Bununla Allah'ın âlemdeki tasarrufu anlatılmaktadır. Nasıl ki bir padişah tahtına oturur, ülkeyi idare eder, öyle de Allah dahi arştan âlemi idare eder.**" denilir.

"Takarrur etmiş usuldendir: Akıl ve nakil teâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir."(1)

Nakil denilince, **ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler** anlaşılır. **Tearuz;** "**karşılıklı muaraza etmek, birbirine ters düşmek, çelişmek**" demektir.

Akıl, Allah'ın bir mahlûkudur, her mahluk gibi o da sınırlıdır, acizdir. Bu aciz ve sınırlı mahlûkun, bütün İlahi hükümlerde hakem kabul edilmesi, insanı sapık anlayışlara, yanlış görüşlere, bâtıl felsefelere götürür.

Gerçeği böylece tespit ettikten sonra, bu kaidenin nerede ve nasıl kullanılabileceğine bakmağa çalışalım: **Akılla naklin tearuz etmesi** halinde, nakli teville yetkili olan akıl, söz konusu meselede mütehasıs olan, sözü ve reyi geçerli bir akıldır. İşte "**Fakat o akıl, akıl olsa gerektir.**" hükmü buna bakar.

Konu âyet ise, teville yetkili şahıs, sahasında söz sahibi bir tefsir âlimidir.

Âyet fikhî bir hüküm ihtiva ediyorsa, söz hakkı, fıkıh âlimlerine, müçtehitlere ait olur. Bahse konu olan bir hadis-i şerif ise, bu defa vazife, hadis ilminin mütehasıslarına düşer. Yoksa, ilimden nasipsiz, sadece kendi hevesini ve nefsinin ölçü tutan insanların akli, bu konuda söz hakkına sahip olamaz.

Naklin birinci şubesi olan âyet-i kerimelerden bir misâl verelim.

Fetih suresinin onuncu âyetinde, **“Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”** buyrulur.

Akıl, bütün madde ve mânâ âlemlerinin yaratıcısı olan Allah’ın, el sahibi olmaktan münezzehe olduğuna hükmeder. **Nakilde** ise elden söz edilmektedir. İşte burada akıl ile nakil tearuz etmişlerdir. Bu durumda, akıl esas alınarak naklin tevili cihetine gidilecektir.

Tefsir âlimleri bu gibi müteşabih âyetlerin tevili konusunda iki guruba ayrılmışlardır. **Mütekaddimîn** denilen önceki müfessirler (**Selef**), bu gibi âyetleri tevil etmemiş, **“Bununla ne murat edildiğini en iyi bilen Allah’tır.”** diyerek susmayı tercih etmişlerdir.

Müteahhirîn üleması ise (**Halef**), soruda geçen kaideden hareketle, bu gibi âyetlerin tevili yoluna gitmişler ve **“el”** den maksadın **“kudret”** olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bir tevildir ve bu tevili yapmaya da tefsir âlimleri yetkilidir.

Bir başka misâl: **“Onun kürsisi, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır.”** (Bakara, 2/255)

Cenâb-ı Hak hakkında maddî bir kürsi ve taht düşünemeyeceği için, bu âyette geçen **“kürsi”** kelimesi, **“Allah’ın saltanat ve kudreti”**, **“İlâhî azamet ve kibriyanın bir tasviri”** olarak tevil edilmiştir.

Şunu da ifade etmek isteriz: Aklın bu gibi meselelerde bir tevilde bulunması, onun için ayrı bir şeref, ayrı bir ibadettir.

Cenâb-ı Hak dileyseydi bütün hükümleri teville gerek kalmayacak şekilde vaz’ ederdi ve akla fazla bir iş düşmezdi. İlâhî hikmet ve rahmet akla da bir şeref hissesi ayırmış ve az sayıdaki bir kısım âyet-i kerimelerde ve hadis-i şeriflerde insan aklını tevil etmeye ve içtihat yapmaya sevk etmiştir.

İslâm âlimleri meseleyi böyle değerlendirmişlerdir. Yoksa, söz konusu kaideyi, kişinin aklına uygun düşmeyen dinî hükümlerin değiştirilmesine yahut reddedilmesine açık kabul etmek, elbette doğru değildir. Akıl yegâne esas ve yanılmaz ölçü kabul edildiğinde, hakikat farklı renklere bürünür, değişik şekillere girer. Ve sonunda, ortada hakikat diye bir şey kalmaz.

Akıl, Allah’ın bir mahlûkudur. Bu aciz ve sınırlı mahlûkun, bütün İlahî hükümlerde hakem kabul edilmesi, insanı sapık anlayışlara, yanlış görüşlere, bâtıl felsefelere götürür. **Nakil, yani âyet ve hadisler** bu semavat ülkesinin boş olmadığını, birbirinden farklı cinslere ayrılmış sonsuz meleklerle dolu olduğunu ders verir. Akıl bunu idrak edemediğinde, akılla nakil tearuz etmiş olur. Bu durumda, akıl esas kabul edip melekleri teville kalkmak ve bir iman rüknü üzerinde ileri geri

konuşmak insanı küfür ve dalâlete götürebilir.

Sorunun ikinci kısmına gelince;

"Takarrur etmiş usuldendir: Akıl ve nakil teâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir."

Bu prensip bütün Muhakematı ilgilendiren genel bir prensiptir. Yani bu prensip Muhakemat'ta işlenecek olan konulara nasıl yaklaşılacağına işaret ediyor.

"Takarrur etmiş usuldendir." ifadesi bu bakış açısının Ehl-i sünnetin mühim bir prensibi olduğuna işaret ediyor ki, Ehl-i sünnet dairesinde akıllı içtihat makamına çıkan bir müçtehidin müteşabih ayet ve hadislerle olan bakışını tanzim ediyor. **Akliselim bir müçtehit müteşabih ayet ve hadisleri tevil ve tabir edebilir.** Üstad Hazretleri bu metodu Risale-i Nur'da yapmıştır.

Bu cümlede ifade edilen akıl ya insanlığın ortak aklını temsil eden fen ilimleridir ya da Ümmet alimlerinin kolektif aklının yansıması olan ve istikameti temsil eden icmadır. Şayet ayet ve hadislerin zahirinde ya da müteşabih üslubunda doğruluğu sabit olmuş fen veya ümmetin ortak akıllı olan icma ile uyuşmayan bir husus ortaya çıkarsa, o zaman ayet ve hadisler fen ve icmaya göre yorumlanır.

Lakin yorumlayacak aklın içtihat derecesine çıkmış bir akıl olması gerekir. Yani İmam-ı Azam, İmam-ı Şafi, İmam-ı Gazali, Said Nursi gibi akıllar olmak gerekir. Yoksa her önüne gelen içtihad ve izaha heveslenerek teville kalkışamaz. Muhakemat'ta bunun örnekleri çoktur, sevr ve hud hadisinde olduğu gibi...

(1) bk. [MuaHKemat, Birinci Makale, Birinci Mukaddeme.](#)

İlgili ders videosu için tıklayınız:

[Prof. Dr. Şadi Eren, Muhakemat Dersleri \(2.Bölüm\)](#)